

Oružje sa električnim pražnjenjem

*Izvod iz 20. opšteg izveštaja,
objavljen u 2010*

Prethodne napomene

65. U zemljama koje je posetio CPT sve češće se policajcima i drugim zaposlenima u službama za sprovođenje zakona izdaje oružje sa električnim pražnjenjem (OSEP), pri čemu je Komitet u pojedinim zemljama takođe uočio prisustvo takvih uređaja u mestima gde se nalaze lica lišena slobode (naročito u zatvorima). Postoje razne vrste OSEP-a, u rasponu od palica koje izazivaju strujni udar i drugog prenosivog oružja koje zahteva neposredan kontakt sa osobom koja predstavlja nameravani cilj do oružja koje može da izbacuje projekte nalik strelicama koje izazivaju strujni udar kod lica koje se nalazi na određenom rastojanju.

66. Upotreba OSEP-a od strane organa reda i drugih javnih službenika predstavlja kontroverznu temu. Postoje suprotstavljeni stavovi u pogledu specifičnih okolnosti u kojima upotreba takvog oružja može biti opravdana i potencijalnih negativnih efekata na zdravlje koje to oružje može da ima. Takođe je činjenica da je po samoj svojoj prirodi OSEP pogodno za zloupotrebu. CPT je u više navrata prikupljao uverljive dokaze da je takvo oružje korišćeno kako bi se lica lišena slobode podvrgla teškom zlostavljanju, i Komitet je često primao navode da se pritvorenim licima preči zlostavljanjem u vidu upotrebe OSEP-a.

67. CPT se već bavio pitanjem OSEP-a u nekoliko svojih izveštaja o posetama. U narednim stavovima, Komitet želi da naglasi gledišta koja je do sada usvojio i da ukaže na neka važna područja. CPT pozdravlja komentare o ovom delu svog Opšteg izveštaja kako bi se Komitetu pomoglo da razvije svoje standarde u vezi sa ovim složenim pitanjem.

Opšta načela

68. CPT razume želju nacionalnih vlasti da svojim službenicima zaduženim za sprovođenje zakona obezbede sredstva koja im omogućavaju da postepeno reaguju na opasne situacije sa kojima se suočavaju. Nema sumnje da posedovanje manje smrtonosnih tipova oružja, kao što je OSEP, može u izvesnim slučajevima omogućiti da se izbegne upotreba vatrenog oružja. Međutim, oružje sa električnim pražnjenjem može izazvati akutni bol i, kao što je već navedeno, može se zloupotrebiti. Shodno tome, odluka da se organima reda ili drugim javnim službenicima izda OSEP treba da bude rezultat iscrpne rasprave na nivou nacionalnih izvršnih i zakonodavnih tela date zemlje. Takođe je potrebno da kriterijumi za primenu OSEP-a budu definisani zakonom i detaljno objašnjeni u posebnim propisima.

69. CPT smatra da bi upotreba oružja sa električnim pražnjenjem trebalo da podleže principima neophodnosti, supsidijarnosti, srazmernosti, prethodnog upozorenja (gde je to moguće) i predostrožnosti. Ta načela podrazumevaju, između ostalog, da javni službenici kojima se takvo oružje izdaje moraju proći adekvatnu obuku za njegovo korišćenje. Kad je reč o OSEP-u koje može da ispaljuje projekte, kriterijumi za njegovu upotrebu treba da neposredno proizlaze iz kriterijuma koji važe za vatreno oružje.

70. Prema mišljenju CPT-a, upotreba OSEP-a treba da bude ograničena na situacije gde postoji stvarna i neposredna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Neprihvatljiva je upotreba takvog oružja isključivo u svrhu obezbeđivanja poštovanja neke naredbe. Nadalje, upotreba takvog oružja treba da bude dozvoljena isključivo kada su se druge manje prisilne metode (pregovaranje i ubeđivanje, tehnike manuelne kontrole itd.) pokazale neuspešnim ili su neizvodljive i gde je OSEP jedina moguća alternativa primeni metoda koje nose veći rizik od povrede ili smrti.

Primena ovih načela na konkretne situacije

71. Primenjujući ova načela na konkretne situacije, CPT se, na primer, nedvosmisleno izjasnio protiv izdavanja OSEP-a pripadnicima jedinica odgovornih za akcije deportacije pritvorenih imigranata. Slično tome, Komitet je izrazio snažne rezerve kad je reč o korišćenju oružja sa električnim pražnjenjem u zatvorskom (a, utoliko pre, i u zatvorenom psihijatrijskom) okruženju. Samo vrlo izuzetne okolnosti (npr. uzimanje talaca) mogu opravdati pribegavanje OSEP-u u takvom bezbednom okruženju, i to pod strogim uslovom da ovo oružje koristi samo specijalno obučeno osoblje. Ne sme biti ni govora o tome da se bilo koji oblik OSEP-a izdaje kao standardno naoružanje osoblju koje radi u neposrednom kontaktu sa licima lišenim slobode u zatvorima ili drugim mesima.

72. Oružje sa električnim pražnjenjem se sve više koristi pri hapšenju, a bilo je slučajeva njegove zloupotrebe u tom kontekstu koji su dobili širok publicitet (npr. ponovno korišćenje strujnih udara protiv lica koja su ležala na zemlji). Jasno je da pribegavanje upotrebi OSEP-a u takvim situacijama mora biti strogo ograničeno. Uputstvo na koje je CPT naišao u nekim zemljama u smislu da se ovo oružje može koristiti kada se organi sprovođenja zakona suočavaju s nasiljem – ili pretnjom nasiljem – takvog stepena da bi morali da upotrebe silu da bi zaštitili sebe ili druge toliko je široko da ostavlja otvorenu mogućnost za nesrazmerno reagovanje. Ako OSEP postepeno postane oružje izbora kada god su organi reda suočeni sa neposlušnoću i opiranjem tokom hapšenja, to bi moglo uticati veoma negativno na to kako javnost doživljava službenike koji sprovode zakon.

73. Imajući u vidu granice svog mandata, CPT nije želeo da usvoji čvrst stav u pogledu upotrebe oružja sa električnim pražnjenjem u vezi sa operacijama održavanja ili uspostavljanja javnog reda i mira (npr. kontrola demonstracija). S obzirom na to i u svetlu načela navedenih u stavu 70. gore, pribegavanje OSEP-u prilikom takvih akcija može se smatrati neprikladnim ukoliko ne postoji stvarna i neposredna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Organima reda na koje se ovo odnosi na raspolaganju će biti (ili bi trebalo da budu) druga sredstva zaštite i mere posebno prilagođene konkretnom zadatku. Važno je napomenuti da su neke policijske snage u Evropi isključile upotrebu OSEP-a tokom akcija kontrolisanja javnih demonstracija.

74. Posebno treba pomenuti šok-pojaseve i slične uređaje. CPT se nedvosmisleno izjasnio protiv upotrebe ove vrste opreme za kontrolu kretanja lica lišenih slobode, bilo unutar ili van mesta lišenja slobode. Takva oprema je, prema mišljenju Komiteta, inherentno ponižavajuća za lice prema kome se primenjuje, a prostor za zloupotrebu je posebno velik. Moguće je i potrebno pronaći alternativne načine da se osigura bezbednost tokom kretanja lica lišenih slobode.

Uputstva i obuka

75. Nakon donošenja odluke o izdavanju OSEP-a, nadležni organi moraju se pobrinuti da detaljna uputstva budu raspodeljena u okviru službi kojima će takvo oružje stajati na raspolaganju. Pored toga, službenici koji mogu koristiti ovo oružje moraju se posebno odabrati – uzimajući u obzir njihovu otpornost na stres i sposobnost rasuđivanja – i adekvatno obučiti. Program obuke u okviru službe treba uvesti zajedno sa redovnim testiranjem (v. i stav 80).

Tehnički aspekti

76. Kao i kod bilo kog drugog sistema naoružanja, pre nego što određeno OSEP postane dostupno, ono mora biti podvrgnuto postupku tehničkog odobravanja. Taj postupak bi naročito trebalo da obezbedi da broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja budu ograničeni na bezbedan nivo. CPT-u su poznati slučajevi gde su lica lišena slobode bila izložena većem broju električnih pražnjenja u brzom neprekidnom sledu; takva preterana, nepotrebna upotreba sile svakako se može okarakterisati kao zlostavljanje. Pored toga, potrebno je predvideti postupak redovnog održavanja/servisiranja.

77. OSEP treba da bude opremljeno uređajima (obično memorijskim čipom) koji se mogu koristiti za beleženje raznih informacija i vršenje provera o upotrebi oružja (poput tačnog vremena korišćenja, broja, trajanja i intenziteta električnih pražnjenja, itd). Podatke uskladištene na ovim čipovima trebalo bi sistematski da očitavaju nadležni organi u odgovarajućim vremenskim razmacima (najmanje svaka tri meseca). Nadalje, potrebno je da ovo oružje ima ugrađene uređaje za lasersko nišanje i video uređaje za snimanje, što bi omogućilo bezbedno nišanje, kao i beleženje okolnosti njegovog korišćenja.

78. Oružje sa električnim pražnjenjem koje se izdaje organima reda najčešće ima više režima upotrebe, naročito režime upotrebe „ispaljivanje“ i „kontakt“ (ošamućivanje). Pri prvom režimu upotrebe, oružje ispaljuje projektele koji se kače za telo ciljane osobe na maloj udaljenosti od oružja, pri čemu se vrši električno pražnjenje. U velikoj većini slučajeva, ovo pražnjenje izaziva opšte grčenje mišića, koje dovodi do privremene paralize, pri čemu dotično lice pada na zemlju. Nasuprot tome, kada se koristi režim upotrebe „kontakt“, elektrode na kraju oružja proizvode električni luk, a kada se dovedu u kontakt sa ciljanom osobom, elektrode izazivaju veoma intenzivan, lokalizovani bol, uz mogućnost pojava opekotina na koži. CPT ima snažne rezerve u vezi sa ovim drugom režimom primene. Propisno obučanim službenicima za sprovođenje zakona na raspolaganju će zaista biti mnoge druge tehnike kontrole kada su na dodirnom rastojanju od osobe koja treba da se stavi pod kontrolu.

Medicinski aspekti

79. Potencijalne efekte OSEP-a na fizičko i mentalno zdravlje osoba protiv kojih se koristi predmet je mnogih rasprava, koje je delom podstakao broj slučajeva osoba koje su umrle ubrzo nakon što su bile mete takvog oružja. Iako istraživanje ovog problema za sada uglavnom ostaje bez konačnih zaključaka, neosporno je da upotreba OSEP-a stvara posebne zdravstvene rizike, kao što je mogućnost povrede pri padu, nakon udara projektila, ili mogućnost opekotina pri dužem korišćenju takvog oružja u „kontaktnom“ režimu upotrebe. U nedostatku detaljnog istraživanja o potencijalnim efektima OSEP-a kad je reč o posebno ugroženim licima (npr. starije osobe, trudnice, mala deca, osobe sa već postojećim srčanim oboljenjima), CPT smatra da bi njegovu upotrebu protiv takvih lica u svakom slučaju trebalo izbegavati. Upotreba OSEP protiv ljudi koji su u delirijumu ili pod dejstvom alkohola ili droge predstavlja još jedno osetljivo pitanje; osobe u takvom psihičkom stanju možda neće dobro razumeti značaj unapred datog upozorenja da će biti

upotrebljeno oružje i, umesto toga, mogu se još više uzrujati u takvoj situaciji. Ovim bolestima pripisani su smrtni slučajevi tokom hapšenja, posebno kada je korišćeno OSEP. Stoga je opravdana posebna opreznost, a korišćenje OSEP-a treba izbegavati u takvom slučaju i, uopšte, u situacijama gde OSEP može povećati rizik od smrti ili povrede.

80. Obuka službenika kojima se izdaje OSEP treba da sadrži informacije o tome kada je korišćenje OSEP-a neprimereno iz medicinskih razloga, kao i informacije u vezi sa hitnim slučajevima (u slučaju pada, opekotina, rana od projektila, srčanih poremećaja, delirijuma, itd). Nadalje, kada se osoba koja je bila meta OSEP-a stavi pod kontrolu, potrebno ju je obavestiti da oružje ima samo privremeno dejstvo.

81. CPT smatra da svako protiv koga je upotrebljeno OSEP treba u svim slučajevima da bude pregledan od strane lekara i, ako je potrebno, da bude prebačen u bolnicu. Potrebno je da lekari i službe za reagovanje u slučaju nesreća / hitnih slučajeva budu informisani o tome kako ovo oružje može da utiče na lica koja su bila njegova meta i o odgovarajućim oblicima lečenja sa stanovišta kako fizičkog tako i psihičkog zdravlja. Nadalje, zainteresovanim licima (i/ili njihovom advokatu, na zahtev) treba izdati lekarsko uverenje.

Procedura posle incidenta

82. Posle svake upotrebe OSEP-a, trebalo bi izvršiti debriefing službenika snaga reda koji su pribegli upotrebi tog oružja. Nadalje, incident treba da bude predmet detaljnog izveštaja koji se podnosi višoj instanci. U tom izveštaju treba da budu navedene tačne okolnosti za koje se smatralo da opravdavaju pribegavanje upotrebi ovog oružja, način korišćenja, kao i sve ostale bitne informacije (prisustvo svedoka, da li je bilo dostupno neko drugo oružje, medicinska nega pružena osobi koja je bila cilj upotrebe, itd). Izveštaju treba priključiti tehničke informacije registrovane na memorijskom čipu i video snimak upotrebe OSEP-a.

83. Ova interna procedura treba da bude praćena elementom spoljašnjeg monitoringa. To bi moglo da obuhvata sistematsko i redovno informisanje nezavisnog tela odgovornog za nadzor službi koje sprovode zakone o svim slučajevima upotrebe OSEP-a.

84. Kad god se ispostavi da upotreba OSEP možda nije bila u skladu sa relevantnim zakonima ili propisima, treba pokrenuti odgovarajuću istragu (disciplinsku i/ili krivičnu).